

DR. BRUNO CURINALDI (1854.–1944.): Od Zadra preko Mostara do Sarajeva

DR BRUNO CURINALDI (1854-1944):
From Zadar over Mostar to Sarajevo

Ivica Vučak*

SUMMARY:

Dr Curinaldi was a fortunate combination of Italian background, Austro-Hungarian education, and life in a Croatian community where Catholicism met Islam. In a word, he was a genuine European multicultural intellectual. Ninety years of life and sixty-six years of medical career from Zadar to Mostar and to Sarajevo at the turn of the 20th century speak not only about his personal development and dilemmas, but also about social turmoils of the times. His life teaches us that a physician, in addition to his calling to always strive to help the sick and weak, must never forget his role of educator and active member of the community.

Key words: History of medicine, 19th century, 20th century, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Austro-Hungarian Monarchy, Zadar, Mostar, Sarajevo

UVOD

Potkraj ožujka 1879. premješten je dr. Bruno Curinaldi, pomoćni liječnik u gradskoj bolnici u Zadru, u Mostar.¹ Njegovo imenovanje kotarskim liječnikom u najvećem hercegovačkom gradu obznanjeno je istodobno sa zahvalom koju mu je zadarski trgovac Kristofor Macoko javno uputio 1. travnja 1879. godine: "Bio bih doista neharan kad ne bih držao pravom dužnosti da zahvalim iz punog srдца veleučenom dr Brunu Curinaldiu koji

* Specijalna bolnica za plućne bolesti, Rockefellerova 3, 10000 Zagreb
Adresa za dopisivanje: Mr. sc. Ivica Vučak, dr. med. E-mail: ivica.vucak@gmail.com

¹ Narodni list 1879;18/27:/3-3, sri 2. travnja 1879.

mi od teške bolesti i očite smrti spasi u dva puta milu moju suprugu. Učenost, nastojanje dnevno i noćno, neumornost, skrb, ljubav koju vriedni dr Curinaldi pokaza i ovom prigodom, nedaju se doista zaboravit. Sretno ono pučanstvo može se nazvati među kojim bude živio onako marljivi i riedki liečnik! Neka je njemu moja nezaboravna i živa zahvalnost ko što i vrlomu dr Vicku Ergovcu, koji pozvan na savjet u odlučnim trenutcim neuskrti svog mudrog savjetovanja.”²

Vjerojatno se takvom slijedu događaja ovaj mladi član ugledne zadarske građanske obitelji nije nadao kada je četrnaest mjeseci prije, 23. veljače 1878., promoviran na čast doktora sveukupne medicine u Beču. Brunov pradjed Simeone Curinaldi (Senigallia/Ancona, 1751. – Rijeka, 1822.) doselio je iz Italije u Rijeku. Vincenzo Curinaldi (Rijeka, 1796. – Zadar, 1843.), njegov sin iz prvog braka s Johannom Compar, sklopljenog u Rijeci 6. kolovoza 1769. godine, preselio je u Zadar u kojem je bio hipotekarni upravitelj. Oženio se u Zadru 14. listopada 1820. Marijom Theresom Elisabethom Lana (Zadar, 1797. – Zadar, 1848.) kćeri Pietra Lane i Elene Lonzar. Njihov sin Šimun Curinaldi (Zadar, 1825. – Mostar, 1890.) završio je u Zadru gimnaziju koja je radom počela 1803. godine. Ispit zrelosti položio je 1841. te otputovao u Beč na studij prava. Nakon apsolviranja dobio je mjesto u Upravi pošta za Dalmaciju u Zadru. Oženio se 25. siječnja 1851. u crkvi Sv. Šimuna u Zadru Vjekoslavom, Luigiom Cristiani (Split, 1831. – Mostar, 1897.) kojoj je otac Carlo Cristiani (Motovun, 1798. – Zadar, 1872.) bio kraljevski geometar. Poslije je Šimun Curinaldi napredovao do poštanskog nadsavjetnika te direktora pošte za Dalmaciju, a 1875. podijeljeno mu je austrijsko plemstvo.³ Stanovao je s obitelji na prvome katu zgrade Pošte na Bedemu u Zadru. Zbog zasluga u ustrojavanju poštanske službe u Kneževini Crnoj Gori odlikovao ga je knez Danilo. Bio je jedan od najvatrenijih pristaša Vjekoslava, Luje, Luigi baruna Lapenne (Sinj 1825. – Persenberg/Donja Austrija 1891.), predvodnika talijanaške politike u Zadru, s kojim se poznavao još kao učenik istog razreda gimnazije, a zajedno su i studirali pravo u Beču.⁴

Bruno Curinaldi rođen je 21. prosinca 1854. u Zadru. Nakon osam razreda gimnazije te ispita zrelosti, položenog s odlikom 27. kolovoza 1871. godine u Zadru, otputovao je u Beč i u zimskome semestru školske godine 1871./1872. upisao se na Medicinski fakultet. Temeljem povelje stečene

² Narodni list 1879;18/27/:3-4, sri 2. travnja 1879.

³ Wiener Zeitung 30. svibnja 1875. Narodni list – suppl. Il-Nazionale 1875;14/44/:2/2-3, 2. lipnja 1875.

⁴ Iz Dalm 1.11.1888. Obzor 1888;29/254/:2-3, pon 5. studenoga 1888.

Dr. Bruno Curinaldi
(1854.–1944.)

na Sveučilištu u Beču priznao mu je kotarski poglavar u Zadru “pravo slobodna bavljenja liečništvom, vidarstvom, primaljstvom i očarstvom”.⁵ Dobio je mjesto u civilnoj bolnici u Zadru, otvorenoj odlukom komesara Dalmacije Petra Goëssa 1804. godine u zgradi dotadašnje vojne bolnice Sv. Roka (kod današnje gradske tržnice na Poluotoku). U bolnici su osim primarnog liječnika dr. Vicka Ergovca (Kaštel-Novi, 1840. – Zadar, 1887.) koji je od 1874. godine bio ravnatelj radili još dr. Dinko Marcocchia (1855.–1880.) i Ivan Missaglia (1861.–1887.).⁶ Već 6. ožujka 1878., samo dva tjedna nakon promocije, objavio je Ferdinand Nonweiler, lučki pilot i lučki zdravstveni nadzornik u Zadru zahvalu na talijanskom jeziku, dr. Brunu Curinaldi zbog “spašavanja njegove supruge od smrtonosne bolesti”.⁷

Koji li je čimbenik tako bitno utjecao na život i karijeru mladoga liječnika? Prema dogovoru opunomoćenika na Europejskom sastanku u Berlinu 28. lipnja 1878., Austrija je primila nalog da odmah svojom vojskom zaposjedne Bosnu i Hercegovinu, a zaposjednuće će biti obavljeno još za trajanja sastanka.⁸ Zapovjednikom zaposjedajuće vojske imenovan je general Josip barun Filipović koji će upravljati središtem, dok će generali Stjepan barun Jovanović i Szapary zapovijedati lijevim, odnosno desnim krilom.⁹ U zadarskom *Narodnom listu*, glasilu za prava hrvatskog naroda, pisalo je “Austrija mora u Iztok nositi luč prosvjete, a ne požar gradova. Ona nosi zalog ljubavi, a ne bič kazne i pokore. Junak i prijatelj, to je uzor Bošnjaka. U takvoj slici osobito mora mu se prikazati naše domobranstvo, koje stupa na zemlju Bošnjaka, da je vrati evropskomu biću, slavenskomu životu, hrvatskomu pobratimstvu”.^{10,11} “Mi ne znamo koliko će biti zahvalni Sarajlije generalu Filipoviću da im svaki dan šalje na čar-

⁵ Objavit dalm 1878;/15-dodatak:/2-2, sri 20. veljače 1878.

⁶ Jelić R. Od hospitala rektora Bazilija do osobođenja Zadra (559-1944). U: Dujella J. Stota obljetnica Pokrajinske bolnice u Zadru 1887-1987. Zadar, 1987. str. 11-30.

⁷ Narodni list 1878;17/20:/4-1, sub 9. ožujka 1878.

⁸ U Berlinu 29. lipnja 1878. Narodni list 1878;17/50:/1-2, sub 29. lipnja 1878,

⁹ Zagreb 5. srpnja. Narodni list 1878;17/52:/4-1, sub 6. srpnja 1878.

¹⁰ Uredništvo. Narodni list 1878;17/72:/1-2, sub 14. rujna 1878.

¹¹ Kako da duševno osvojimo Bosnu. Narodni list 1878;17/72:/1-4,2-1, sub 14. rujna 1878.

šije vojničke glazbe; ali znamo da će mu ciela Bosna priznati harno mudri izbor Mažuranića, Budisavljevića, Pavlovića i ostalih hrvatskih podžupana i sudaca da upravljaju i sude narodu, od vjekova bez pravde i bez uprave guljenu i ubijanu. Bosansko-hercegovačke službene novine, zgoljno hrvatski pisane, imale bi biti dobar znak da se zna što se hoće Bosnom; pa da se neće taj dosad nesretni narod razapinjati ludim pokušajem odnarođenja; ili ga ciepati i mutiti smiešnim šarovitanjem imena i slova jednoga krvlju, imenom, državom, jezikom hrvatskoga naroda.”¹² U tjednima i mjesecima koji su slijedili mnogo je austrijskih državnih činovnika bilo upućeno u Bosnu i Hercegovinu. Ante Vuković, iz Makarske, od srpnja 1878. civilni povjerenik 18. pješačke divizije, zaposjedajuće vojske u Hercegovini, imenovan je u listopadu 1878. za kajmakana (kotarskog poglavara) u Bileću.^{13,14} Poslije je premješten u Mostar za kotarskog poglavara do kraja 1881., a zatim je otišao za kotarskog poglavicu u Dalmaciju. Vrlički je sudac knez Pavlović krajem kolovoza 1879. postavljen, naredbom ministarstva, drugim predsjednikom suda u Mostaru.¹⁵ Toma pl. Grisogono, tajnik kod Namjesništva Dalmatinskog u Zadru, otputovao je u Mostar na poziv generala Jovanovića.¹⁶ Podmaršal Jovanović imenovao je Nikolu Allegretija, domoljubnog učitelja u Vrlici, pisarničkim činovnikom kod zemaljskog sudišta u Mostaru.¹⁷ Dr. Lovro Matić, općinski tajnik u Imotskom, pošao je, na poziv baruna Jovanovića, u Mostar na mjesto povjerenika za povratak hercegovačkih izbjeglica.¹⁸ Dr. Milan Amruš (1848.–1919.) upućen je 1878. kao pukovnijski liječnik iz Zagreba u Bosnu, a zatim je 1879. imenovan privremenim zdravstvenim savjetnikom u Sarajevu, a poslije načelnikom zdravstva.¹⁹ Povjerenje mu je stvaranje temelja organizacije zdravstvene službe, prve u Bosni i Hercegovini. Direktor dalmatinskih pošta Šimunu pl. Curinaldi priopćena je u kolovozu 1878. potreba pripravnosti na dugo putovanje: “Kažu da će biti poslan u Hercegovinu da tamo ponamjesti poštarske urede.”²⁰ Kao dio ekspedicije generala baruna Jovanovića pri okupaciji Bosne i Hercegovine imenovan je ravnatelj poljskih pošta u Hercegovini i upućen u Mostar iz kojega je početkom rujna 1878. postao novi pretplatnik zadarskoga

¹² Uprava u Bosni. Narodni list 1878;17/73/:1-2, sri 18. rujna 1878.

¹³ Narodni list 1878;17/58/:4-1, sub 27. srpnja 1878.

¹⁴ Iz Bileća 26.10.1878. Narodni list 1878;17/86/:3-2, sub 2. studenoga 1878.

¹⁵ Iz Zadra 31.08.1878. Narodni list 1878;17/68/:4-1, sub 31. kolovoza 1878.

¹⁶ Narodni list 1878;17/74/:3-1, sub 21. rujna 1878.

¹⁷ Iz Vrlike 25.10.1878. Narodni list 1878;17/84/:3-2, sub 26. listopada 1878.

¹⁸ Iz Imotskoga 1.11.1878. Narodni list 1878;17/87/:3-3, sri 6. studenoga 1878.

¹⁹ Vučak I. Milan Amruš – liječnik i političar. Liječ novine 2004;4/29/:58-63.

²⁰ Narodni list 1878;17/65/:4-1, sri 21. kolovoza 1878.

Narodnoga lista.²¹ Već krajem rujna 1878. obznanilo je Ravnateljstvo brzojava u Dalmaciji otvaranje brzajavnih ureda u Bosni u mjestima Derventa, Doboj, Maglaj, Žepče, Zenica, Sarajevo, Banjaluka stalnim dobnikom (danju i noću), i u mjestima Kotorsko, Busovača, Kiseljak, Mokro ograničenim dobnikom (danju), a to radi dojava državnih i posebnih.²² Potkraj 1878. odlikovan je krstom "viteškog reda Franje Josipa u znak priznanja njegove zaslužne službe tečajem vremena od kada su započela do kada su svršila djelovanja u Hercegovini"²³.

Dok je okupacija, uz otpor i žrtve, napredovala i pretvarala se u uspostavljanje civilne uprave u Bosni i Hercegovini, u Dalmaciji su se prikupljala sredstva za pomoć obiteljima čiji su očevi i sinovi nastradali. Ukupni gubici u okupacijskoj ekspediciji do 30. studenoga 1878. kada je raspušteno dalmatinsko domobranstvo, pozvano pod oružje tijekom ljeta 1878., iznosili su 4.786 ljudi.²⁴ U pukovniji Weber koju su najvećim dijelom popunjavali Dalmatinci, bilo je 377 mrtvih ili poginulih.²⁵ Zemaljski je Odbor Dalmatinski prikupio 1.557 fiorina za potrebne obitelji naših vojnika i domobranaca.²⁶ U prikupljanju pomoći važnu su ulogu imali svećenici. Vicko Selem, župnik u Kalima na otoku Ugljanu sastavio je odbor s glavarom i starješinom sela i počeo prikupljati prinose za nevoljne obitelji vojnika i domobranaca dalmatinskih.²⁷ Odbor zadarskih gospođa koji je dotad prikupljao pomoć namijenjenu bosanskim bjeguncima preustrojio se u Zadru 20. rujna 1878. u Odbor gospođa za pripomoć ranjenih i bolesnih vojnika pod predsjedanjem barunice Agate Rodičeve, supruge namjesnika Dalmacije.^{28,29} Gđa Vjekoslava plem. Curinaldi bila je članica Odbora gospođa za pripomoć ranjenih i bolesnih vojnika.³⁰ Do Božića 1881., tj. odlaska gđe Rodičeve s mjesta predsjednice zbog preseljenja u Beč, prigodom umirovljenja njezinoga supruga, prikupljeno je od mjesečnih prinosa i darova ukupno 4.375 fiorina, a na dvije glazbene zabave priređene u palači barunice Rodić, prikupljeno je 1.005 fiorina.³¹

²¹ Novi predbrojnici. *Narodni list* 1878;17/70:4-3, sub 7. rujna 1878.

²² *Narodni list* 1878;17/76:3-3, sub 28. rujna 1878.

²³ *Narodni list* 1879;18/1:3-3, sri 1. siječnja 1879.

²⁴ *Narodni list* 1878;17/95:3-2, sri 4. prosinca 1878.

²⁵ *Narodni list* 1878;17/87:3-3, sri 6. studenoga 1878.

²⁶ *Narodni list* 1878;17/67:3-3, sri 28. kolovoza 1878.

²⁷ *Narodni list* 1878;17/67:3-4, sri 28. kolovoza 1878.

²⁸ *Narodni list* 1878;17/75:3-2, sri 25. rujna 1878.

²⁹ *Narodni list* 1878;17/76:3/1-2, sub 28. rujna 1878.

³⁰ *Narodni list* 1878;17/75:3-2, sri 25. rujna 1878.

³¹ *Narodni list* 1881;20/98:3-4, sub 24. prosinca 1881.

Od toga ratnog ozračja dr. Bruno Curinaldi nakratko je “pobjegao” u Beč. Tamo se 5. listopada 1878. oženio Emilijom rođ. Schönhaber (Beč, 1860. – Beč, 1934.) kćeri Emilije rođ. Hartman i Heinricha vit Schönhaber od Wengerota, predstojnika Vojnogeografskog instituta u Beču.

MOSTAR

Dr. Curinaldi je u Mostar stigao 30. ožujka 1879. No uspomena na njegovo djelovanje među Zadranima trajala je i nakon njegova odlaska. Ime mu je spomenuto u javnoj zahvali obznanjenoj 30. srpnja 1879. u prigodi smrti Jakice Vukić u Arbanasima.³² U Mostaru se tada nalazio njegov otac, a majka, dvije sestre i mlađi brat Brunov ostali su u Zadru. Majka je nastavila sudjelovati u Odboru gospođa za pripomoć ranjenih i bolesnih vojnika.³³ Odbor za proslavu s plesom u novom kazalištu, koji su priredili profesori realne gimnazije u Zadru 26. travnja 1879., zahvalio je među ostalima i gospođicama de Curinaldi, Brunovim sestrama. Novčani prilog dala je i gđa Luiga de Curinaldi, njegova majka³⁴. Bilo je glasova da će Ravnateljstvo Dalmatinskih pošta, zbog zaposjednuća Bosne i Hercegovine, biti premješteno iz Zadra u Mostar, no izradivši osnovu za ustrojenje pošta potkraj svibnja 1879., vratio se vit. Curinaldi u Zadar.^{35,36} Zapovjedništvo 18. pješačkog vojničkog odjela izrazilo je, prigodom raspusta ravnateljstva poljskih pošta u Mostaru, “najvruće zahvale ravnatelju i višem poštarskom savjetniku Šimi plemiću Curinaldiu zbog velike revnosti i opreznosti pokazane pri ustrojenju i ravananju poštarske poljske službe u Hercegovini, za potpuno poznavanje svoje struke i privrženu revnost pokazane u upravljanju izloženstva poljskih pošta br. 18, toliko tečajem ratnih radnja koliko poslije”.³⁷

U Mostaru je dr. Curinaldi zatekao dr. Petra Rizzo (Carigrad, 1832. – Mostar, 1910.) podrijetlom iz Mletaka, koji je promoviran u Carigradu 26. sabana 1276. (8. ožujka 1860.), a od 1874. je bio u Mostaru.³⁸ Prigodom obilježavanja 40. obljetnice od dobivanja diplome dr. Rizzo je 8. ožujka 1900. proglašen počasnim građaninom Mostara.³⁹ Na sjednici gradskog

³² Narodni list 1879;18/60:4-1, sub 2. kolovoza 1879.

³³ Narodni list 1878;17/76:3/1-2, sub 28. rujna 1878.

³⁴ Narodni list 1879;18/37:3-4, sub 10. svibnja 1879.

³⁵ Narodni list 1879;18/4:2-4, sub 11. siječnja 1879.

³⁶ Narodni list 1879;18/42:3-2, sri 28. svibnja 1879.

³⁷ Narodni list 1879;18/43:3-2, sub 31. svibnja 1879.

³⁸ Miletić KD. Mostar – susret svjetskih kultura, Mostar 1997, str. 151-2.

³⁹ Osvit 1900;3/18:3, sub 3. ožujka 1900.

zastupstva Mostara u ponedjeljak 15. listopada 1900. prihvaćeni trošak od K 208 za počasnu diplomu dr. Petru Rizzi.⁴⁰ Prigodom smrti dr. Rize u Mostaru 26. srpnja 1910. Gradsko je vijeće jednoj novoizgrađenoj ulici dalo naziv Rizzina ulica što je 1924. promijenjeno, a ulica je dobila ime po srpskom pjesniku Aleksi Šantiću.³

U proljeće 1879. godine u čitavoj Monarhiji održavale su se pripreme za svečano obilježavanje carskoga srebrnoga pira. Predsjednik kotarskog suda u Mostaru knez Pavlović prvi je iznio pomisao o bolnici u Mostaru. "Zasnovanje hercegovačke bolnice u Mostaru prigodom srebrnog pira kraljeva ovjekovječit će ime osloboditelja naših u harnim srcima ovog naroda".⁴¹ "Vruće se zauzeo za stvar te je osnovu izveo zrelo i smišljeno. Bolnica će nositi ime Građanska hercegovačka bolnica. Upraviteljstvo pripada načelniku občinskome, biskupu, vladici, kadiji. Za pečat će imati grb hercegovački. Blagajnica, pobiranje dobrovoljnih prinesaka od pojedinaца i nižih povjerenstva predano je u ruke prvih građana Jefte Bielobrka, Stjepana Grabovca i Drviš-age Grebe. Po nastojanju kneza Pavlovića prvog dana dao je preduzimač daščara za c.k. vojsku Šaraman 1.000 fiorina, a Ivan Savo 500. Ovo su stubovi na koje će se osloniti drugi omanji prilozi, a nadamo se da će i u Dalmaciji naći odziva poziv koji u ovu svrhu upravljaju naš načelnik, biskup, vladika i kadija. Građanstvo je prigodom kraljeva goda predalo generalu Todoroviću Adresu iz koje se "ogleda razpoloženost, čuvstvo i volja naroda da vjekom ostane pod krilom osloboditelja Franje Josipa". Izdan je proglas građanstvu: "Hercegovci! – U ovoj pokrajini pojavila se je neizbježna potreba uzdignuća jedne bolnice građanske budući da ne postoji nijedna koja odgovara čovječanskim potrebama, duhu vremena i znanosti. Jedina bolnica postojeća u krivičnim tavnicama Mostarskim ne odgovara svojem zdravstvenom cilju, već vodi konačnu porazu zdravlja vaše braće Hercegovaca. Ovaj ubitačni poraz kojem su vaša siromašna braća izložena dužni ste od njih otkloniti, ali kako sada pokrajina ne raspolaže potrebitim sredstvima to podpisani odbor je naumio pozvati vas velikodušni Hercegovci glasom biednih paćenika da svaki po mogućnosti priteče ovoj čovječanskoj svrhi što obilatijim novčanim oli drugim darovima kojima će se osnovati glavnicu za uzdignuće jedne građanske bolnice na slavu i vječnu uspomenu dvadeset i pete godišnjice bračne Nj. V. Cara i Kralja Franje Josipa i carice Jelisavete".⁴²

⁴⁰ Osvit 1900;3784/:5-1, sub 27. listopada 1900.

⁴¹ Mostar 30.04.1879. Narodni list 1879;18/37/:1/3-4, sub 10. svibnja 1879.

⁴² Narodni list 1879;18/38/:2-2, sri 14. veljače 1879.

Uoči proslave carskoga srebrnoga pira 24. travnja 1879. godine Mostar je bio sjajno rasvjetljen.⁴³ “Velika je bila navala svieta po svim ulicama. I same žene s koprenicama na licu i licem otkrivene, u svojim narodnim sjajnim nošnjama, šetale su se i divile posve novu prizoru pretrgavši spone sužanjskoga običaja. Na uspomenu blagdana odlučeno je da se utemelji prva gradska bolnica u Mostaru. Na tisuće je fiorina već potpisano. U podpisivanju odlikovala se je uvelike ovdašnja dalmatinska naseobina.” Već 1880. otvorena je u Mostaru gradska općinska bolnica za gradske siromahe, kojom je upravljao dr. B. Curinaldi, okružni liječnik.³⁸ Početkom siječnja 1884. vlast je dopustila igrati “tombulu” u korist građanske bolnice u Mostaru.⁴⁴ Sredinom travnja 1888. preneseni su bolesnici iz stare gradske bolnice u Mostaru u novu, sagrađenu na Cerničkom polju. Imala je 80 postelja u 18 soba na dva poda te bila opremljena kupalištima i vodom. U novoj je bolnici dr. Curinaldi vodio ljekarnu, a dugo je vremena besplatno obnašao i dužnost ravnatelja.³⁸

Nakon kratke bolesti u Mostaru je početkom veljače 1886. umro vojni liječnik Samuel Fekete, rodom Mađar, “čovjek mlad i vriedan”.⁴⁵ “Razgledao je sifilitičnog mrtvaca te zbog neopreznosti obrezao se po prstu i odmah se otrovao te peti dan podlegao, ostavivši za sobom suprugu i dvoje nejake djece. Nije bilo stalnog zubara u Mostaru, ali je dvaput godišnje u u Mostar dolazio Rikard Schuman zubar iz Sarajeva.”⁴⁶ “On je i prošlog proljeća bio u Mostaru, zadržao se dulje vremena te se dobar dio građanstva upoznao s njime, a na osob oni koji su bolesti zubne trpili”. Nakon što je iz Sarajeva prispio sredinom travnja 1886. u Mostar, otputovao je nakon mjesec i pol dana rada u Travnik.^{47,48} U kolovozu 1899. u Mostar je stigao “amerikanski zubar A. G. Slonaker” i boravio u Solinoj kući br. 136 u Sauerwaldovoj ulici.⁴⁹ Dr. Dragutin Heinzl poznati specijalist za očne bolesti, bivši prvi asistent klinike za očne bolesti prof. Ernesta Fuchsa u Beču, dolazio je iz Trsta u Mostar, ostajao tri dana te ordinirao u Hotelu *Neretva*.^{50,51}

⁴³ Narodni list 1879;18/33/:3-3, sub 26. travnja 1879.

⁴⁴ Mostar 02.01.1884. Herceg bosilj 1884;2/1/:2-3, sub 5. siječnja 1884.

⁴⁵ Glas herceg 1886;3/6/:2-3, sub 6. veljače 1886.

⁴⁶ Novi herceg bosilj 1884;1/14/:3-1, sub 22. studenoga 1884.

⁴⁷ Glas herceg 1886;3/16/:3-3, sub 17. travnja 1886.

⁴⁸ Glas herceg 1886;3/24/:2-3, sub 12. lipnja 1886.

⁴⁹ Osvit 1899;2/67/:8-3, sub 19. kolovoza 1899.

⁵⁰ Osvit 1899;2/48/:3-2, sri 14. lipnja 1899.

⁵¹ Osvit 1900;3/56/:3-1, sub 21. srpnja 1900.

Gradsko poglavarstvo Mostara je u lipnju 1886. imenovalo općinskim liječnikom u Mostaru dr. Franju Grodeczkog, dotada kotarskoga liječnika u Konjicu koji se javio na natječaj “uz godišnju plaću f. 1.200, potpuno vješt ovdašnjem zemaljskom jeziku u rieči i pismu”.^{52,53} Bivši c.k. pukovnijski liječnik i liječnik bečke bolnice, a sada gradski liječnik u Mostaru, nastanio se u kući Komatine na Carini kod Hotel *Dall’Era*, primao je bolesnike u stanu 2–4 po podne, siromahe primao u gradskoj bolnici 9–10 prije podne, a liječio je i bolesti zuba.⁵⁴ “Novi liečnik čovjek je vriedan u svojem poduzeću, a osobito ga kiti njegov nauk u njegovanju bolesnika kojima rado pristupa; nemoćnicima u gradskoj bolnici propisane lijekove sam pokućiva, rane čisti i sve potrebito sam obavlja”.⁵⁵ Prigodom odlaska iz Mostara u Kraljevicu pokraj Rijeke 1892. godine, mostarsko Gradsko vijeće nagradilo ga je sa 100 forinti.³⁸

U Mostaru je sredinom listopada 1886. nakon dugogodišnjeg bolovanja umrla 70-godišnja Anica Zadre, stara vračarka koja je “u njeko doba bila prvim i glavnim liečnikom”.⁵⁶ Prve i glavne svoje lijekove proizvodila je iz domaćih bilinja te je svoje šticeenike liječila samim sokom i izvarcima bilinja.

Gradsko poglavarstvo u Mostaru izdalo je u prosincu 1884. *Pouku proti bjesnilu*: “U zadnje vrieme dogodilo se u okružju Mostarskom više slučajeva bjesnoće koja žalibože uslied ujedanja po bjesnima psima i gubitak ljudskog života posljedicom imadiaše. Preporuča se bieli luk (saramsak) kojega i najsiromašnija obitelj vazda pri ruci ima, a kojega je moć kao liek za bjesnoću slučajno iskušata u jednom selu Francuske. Rana se ima odmah čistom vodom dobro isprati, po tome tučenim saramsakom dobro natrti, te njime neko vrieme obviti. Prvih 8 dana ima bolesnik poesti natašće s kruhom 2 glavice toga bieloga luka. Onda se ima u 700 gramah vode ukuhati 6500 grama glavica saramsaka te od te vode popiti svaki dan 60 grama. Kada bolesnik stane bjesniti treba mu u njegovu prostoriju gdje je sahranit objesiti dva ili tri vienca saramsakah koje će on po iskustvu u svom bjesnilu raztrgati i toliko dugo gristi i jesti dok se ne osvesti”.⁵⁷ Druga česta i smrtonosna bolest onoga vremena bila je difterija. “Glasa se da još po gradu poteže se nemila bolest grla (difterija) koja nejaku i nevinu diečicu kroz kratko doba pokosi, a ukućani nju tajje donoseći razlog da

⁵² Glas herceg 1886;3/12/:3-2, sub 20. ožujka 1886.

⁵³ Glas herceg 1886;3/25/: 3-2, sub 19. lipnja 1886.

⁵⁴ Glas herceg 1886;3/29/:4-1, sub 7. srpnja 1886.

⁵⁵ Glas herceg 1886;3/30/: 2-3, sub 24. srpnja 1886.

⁵⁶ Glas herceg 1886;3/43/:3-2, sub 22. listopada 1886.

⁵⁷ Proti bjesnilu. Novi herceg bosilj 1884;1/17/:3-3, sub 13. prosinca 1884.

liekar je liečio to i to diete pak mu nije ništa pomogao; zato trebavale bi da se svako diete iza smrti podvrže liečničkom izviđanju te pronašavši tu bolest da bi se zanemareni roditelji kaznili”.⁵⁸ I tuberkuloza je bila značajan socijalno-medicinski problem onoga doba. Urednik mostarskog lista *Osvit* držao je važnim obavijestiti čitateljstvo o napretku u poznavanju te bolesti. Iscrpno je pratio Kongres protiv sušice u Londonu, koji je počeo pozdravom britanskog kralja Eduarda VII sudionicima 22. srpnja 1901.⁵⁹ Uvjeren u spasonosnost seruma protiv sušice, koji je otkrio prof. dr. Robert Koch (1845.–1910.), u svome je predavanju koje je pobudilo veliko zanimanje u svijetu, rekao: “Glavni i prvi uzrok da se sušica koja je prelazna širi jest što više čeljadi spava u jednoj sobi kako je to kod nas običaj i da se prenaša pljuvačkom. U Engleskoj je za vladanja kraljice Viktorije pomor od tuberkuloze umanjen za 40%.⁶⁰ Najvažnije su zdravstvene mjere poduzete proti mračnim i vlažnim stanovima. Sušičav čovjek samo je onda pogibeljan za svoju okolinu, ako potonja ispusti iz vida nužдне mjere opreznosti. Pogibelj leži u pljuvački. U jednakoj mjeri, u kojoj se gubi gadan običaj pljuvanja na zemlju, opada – često rapidno – tuberkuloza. Tuberkuloza vlada poglavito u mračnim uskim i loše ventiliranim stanovima, i to radi toga, što u tim stanovima – bilo u gradu ili na ladanju – klice bolesti kroz dugo vremena svoju snagu sačuvaju i sačinjavaju leglo koje se sve širi. Krčma je veliki dobavljač za tuberkulozu, jer se sam najjači čovjek teško odupire tuberkulozi kad je jedared postao alkoholičarem. Pošto državnici tako rado računaju s dohodcima iz poreza na špirit, neka oni također uzmu u obzir što državu stoje obitelji pijanaca od navade njihova epileptična djeca, njihovo škrofulozno i tuberkulozno potomstvo. No ne smije se također ravnodušno prieći ni preko pogibelji od zaraze koja nastaje uslied užitka mesa i mlijeka. U tu svrhu treba pomoći zakona. Morale bi se poprimiti osobite mjere opreznosti glede revizije mlička. Ono bi se barem moralo kuhati. Izvjestno je da se sušica daje izliečiti u mnogo slučajeva. Njoj se također odupire čovječja tjelesna građa. Našlo se je tuberkuloznih zaraslica i rana kod ljudi, koji su preminuli uslied staračke slabosti ili nasilno. Oni su dakle za cijelo bili jednoč tuberkulozni, ali su se izliječili. Iz toga nastaje dakle imperativna dužnost da se sve moguće poduzme za izliječenje tuberkuloznih ljudi. Naoseb mora liečnika prožimati uvjerenje da se tuberkuloza daje izliečiti i o tom on mora uvjeriti bolestnika i njegovu obitelj. Mi moramo uvijek i posvuda govoriti, u štampi i brošurama, u skupštinama i na zabavama da se tuberkuloza daje ukloniti i izliečiti.”

⁵⁸ Grla u Mostaru. Glas herceg 1885;2/47/:3-2, ned 22. studenoga 1885.

⁵⁹ *Osvit* 1901;4/60/:5/2-3, sri 31. srpnja 1901.

⁶⁰ *Osvit* 1901;4/61/:5/1-2, sub 3. kolovoza 1901.

Dr. Curinaldi je napravio kuću na desnoj strani Neretve.⁶¹ “Sa desne strane Neretve urađena je narodna bašča u svakom pogledu krunisaje ljepotu sa one strane varoša, za tu imademo zahvaliti našoj vladi i umjetno vriednom okružnom liečniku dr. Curinaldi-u koji nije prištedio muke ni truda niti se poplašio ljetne sunčane žege, razređujući i upravljajući njenim uresom.”

Sve troje djece dr. Curinaldija rođeno je u Mostaru. Prva je bila Luisa (Alojzija) (Mostar, 1881. – Mostar, 1897.) koja je umrla u 16. godini.⁶² Nakon nje rođeni su Marin (Mostar, 1881. – Zagreb, 1951.) i Bianca (Mostar, 1885. – Beč, 1965.). Marin Curinaldi je u Mostaru završio gimnaziju otvorenu svečano 28. listopada 1893. godine.⁶³ Bio je u prvoj generaciji gimnazijalaca koji su u Mostaru položili ispit zrelosti 19. lipnja 1901. godine.⁶⁴ Za pismenu zadaću iz hrvatskog jezika imali su temu “Značenje mora po trgovinu s obzirom na našu stariju književnost”.⁶⁵ U čast obilježavanja 13 godina opstanka Hrvatskog pjevačkog društva *Hrvoje* u Mostaru prikazana je na godišnjicu društva 6. listopada 1901. *Kneginja Jelena*, novela g. Ivanova /dr. Milivoj Dežman (Zagreb, 1873. – Zagreb, 1940.)/ iz bosanske legende o “proklesoj Jeleni” koja je koncem 10. stoljeća stolovala u Zvorniku.⁶⁶ Premijera izvorne drame u kojoj je u 4 čina prikazan sukob Jelene i bosanskih bogumila održana je u Hrvatskom kazalištu u Zagrebu 28. veljače 1901.⁶⁷ Tijekom studija prava u Grazu Marin pl. Curinaldi je bio član Hrvatskog akademskog društva *Sloboda*. Već u ljetnom semestru školske godine 1901./1902. izabran je u Upravni odbor, među “dobre ljude”.⁶⁸

Nakon umirovljenja u Mostar su se za dr. Brunom pl. Curinaldijem doselili zastalno njegovi roditelji te dvije sestre koje su poslije, nakon udaje, napustile Mostar. Mlađi brat dr. Bruna Curinaldija imenovan je, nakon gimnazije u Zadru i studija prava završenoga u Beču, u ožujku 1887. auskultantom u definitivnom svojstvu i dodijeljen okružnom sudu u Mostaru.⁶⁹ No premda su živjeli u Mostaru, članovi obitelji Curinaldi održavali su veze sa Zadrom i zanimali se za događaje u Dalmaciji, sudjelova-

⁶¹ d. y. Osvrt na grad Mostar. Novi herceg bosilj 1884;1/7:1/1-2, sub 4. listopada 1884.

⁶² Miletić KD. Prva bolnica i liječnici. u Mostar susret svjetskih kultura. Mostar 1997, 147-59.

⁶³ Dom i Sviet 1894;7/1:5,16 redakcija završena 20. prosinca 1893.

⁶⁴ Osvit 1901;4/50:1/1-3, sri 26. lipnja 1901.

⁶⁵ Osvit 1901; 4/43:5-1, sub 1. lipnja 1901.

⁶⁶ Osvit 1901;4/77/4-3,5-1, čet 17. listopada 1901.

⁶⁷ Osvit 1901;4/17:6-3, sri 27. veljače 1901.

⁶⁸ Narodni list 1902;41/33-prilog/2-1, sri 23. travnja 1902.

⁶⁹ Glas herceg 1887;4/12:3, sub 26. ožujka 1887.

li u akcijama prikupljanja pomoći. Šibenik je 1887. bio suočen s velikom epidemijom boginja od kojih je oboljelo više od 1.400 stanovnika, a umrlo njih gotovo četiristo.⁷⁰ Gospođa Amalija de Meichsner, supruga uglednog šibenskoga građanina, organizirala je prikupljane pomoći za obitelji unctionih od boginja. U popisu darovatelja milodara bili su iz Mostara Dottore Curinaldi f 3 te Luigi Curinaldi f 2.⁷¹ Roditelji dr. Curinaldija umrli su u Mostaru, a njihovi su pogrebi bili prigoda stanovnicima Mostara i okolice za iskazivanje svoga poštovanja i prema dr. Curinaldiju. Na pogrebu njegova oca koji je umro nakon duge i teške bolesti 21. travnja 1890. bila su sedmorica svećenika, a *Miserere* su pjevali članovi mostarskoga Narodnog pjevačkog društva.^{72,73} “Obliznji naši seljaci, osobito Blačani teško će zaboraviti pokojnog Curinaldija, a na osob siromašni, koji ih je u više prigoda pomogao, a posebno u bolesti”.⁷⁴ “Toliko naroda da se nigda slično nije vidjelo u ovakvoj prigodi u Mostaru”, pisalo je u obavijesti o njegovoj smrti i pogrebu u zadarskim novinama.^{75,76} Majka mu je umrla 22. rujna 1897.⁷⁷ Oboljela je od srdobolje (griže, dizenterije) u Jablanici u kojoj je, tražeći osvježnje od ljetnih vrućina, boravila kod mlađega sina, tada suca u tome mjestu. Prevezena je u Mostar i tamo umrla, okružena svojom obitelji. Sprovodu je prisustvovalo 2.000 građana svih stališa, a “to sve iz ljubavi koju uživa dr B. Curinaldi u ovom gradu”. Na lijes pokojnice položeno je do 50 vijenaca među kojima su bili i oni koje su donijeli odlični građani muhamedanci. “Ovo je po prvi put da se tako što vidi u ovom gradu od strane muhamedanaca.”

Mnogo je zapisa u lokalnim novinama o redovitom sudjelovanju dr. Curinaldija u radu zdravstvenoga povjerenstva u Mostaru. Na sjednici 15. srpnja 1886. okružni je liječnik dr. Curinaldi upozorio da nadzor u klaonici i nad mesarima spada u dužnost okružnom živinaru Zimmermanu.⁷⁸ “Nadalje upozoreno je da su oba općinska liječnika dr. Grodeczky i Rizzo obvezatni svaki dan prohodati kroz grad i nepovoljne odnošaje, osobito na pazaru, obustaviti ili prijaviti. Zdravstveno povjerenstvo odredilo je Spuževića kuću u slučaju da bi se pojavio nemili gost – kratelj (kolera) i u

⁷⁰ Sirovica S. 1887. Epidemija varirole u Šibeniku i dr. Karlo Vipauc. Iz prošlosti šibenskog zdravstva. IV. Šibenski liječnici, Šibenik 1990, str. 235.

⁷¹ Narod 1887;4/93/:2-4, ut 6. prosinca 1887.

⁷² Glas herceg 1890;7/17/:3-3, sri 23. travnja 1890.

⁷³ Glas herceg 1890;7/18/:3-3, sri 30. travnja 1890.

⁷⁴ Glas herceg 1890;7/20/:3-3, ut-sri 20. svibnja 1890.

⁷⁵ Narodni list 1890;29/30/:2-4, sri 23. travnja 1890.

⁷⁶ Narodni list 1890;29/34/:3-2, sri 7. svibnja 1890.

⁷⁷ Narodni list 1897;36/77/:3-3, sri 29. rujna 1897.

⁷⁸ Zapisnik sjednice zdr povjerenstva u Mostaru. Glas herceg 1886;3/30/:3/1-2, sub 24. srpnja 1886.

ovim stranama”.⁷⁹ Na sjednici zdravstvenog povjerenstva Mostara 31. svibnja 1901. na kojoj je prisustvovao zdravstveni savjetnik dr. Bruno pl. Curinaldi, prihvaćen je njegov prijedlog o zabrani čišćenje pumpom vojničkih *ćenifa* u logorima danju i bacanje te nečisti po poljima kraj ceste, jer se protivi zdravstvenim propisima, a prouzrokuje i velik smrad.⁸⁰ Umoljen je gradsko-kotarski ured da tu zabranu isposluje. Na sjednici 31. srpnja 1901. izvijestio je presvijetli zdravstveni savjetnik dr. Curinaldi o “občeni-to povoljnom stanju zdravlja u gradu u srpnju”.⁸¹ Prihvaćen je njegov prijedlog o ophodnji povjerenstva gradom, koje ima pregledati i izvidjeti čistoću grada, a napose gostionice i ine javne lokale. Na sastanku zdravstvenog povjerenstva u listopadu 1901., posvećenom zdravstvenom stanju u Mostaru, na kojem je sudjelovao kao zamjenik gradskog liječnika dr. Antona Fojarewicza, na duljem bolovanju od kronične bolesti kojoj je pokušao naći lijeka u Beču, dr. Curinaldi je kritički govorio o prilikama u mostarskim svratištima.⁸² Nakon smrti općinskoga liječnika dr. Foyarevicza, u 48. godini u Mostaru 3. studenoga 1901., dr. Curinaldi je upravljao općinskom bolnicom do izbora gradskog liječnika, za što mu je na sjednici gradskog vijeća Mostara 23. lipnja 1902. odobrena nagrada 600 K.⁸³ Na sjednici zdravstvenog vijeća u Mostaru 31. prosinca 1901., dr. Curinaldi je podnio pismeno izvješće.⁸⁴

Bio je i sudski vještak. U tom svojstvu saslušan je 5. ožujka 1901. na Okružnom sudu u Mostaru u raspravi protiv 27-godišnjeg Salka Hakala iz Mostara, neko vrijeme *muhtar* koji je inače držao *kahwu* te trgovao stokom, optuženog zbog ubojstva svoga oca Hadži Mujage Hakala 6. prosinca 1900., nakon što mu je ovaj prigovorio dolazak kući u pijanom stanju.⁸⁵ Suglasno s drugim vještakom konstatirano je pet rana na pokojniku, nanesenih šiljatim oružjem, od kojih je peta pod pazuhom lijeve ruke bila smrtonosna, jer je mnogo krvi isteklo presjecanjem žile kucavice, međutim da je liječnik mogao odmah doći i krv zaustaviti bio bi pokojnik spašen. Vještaci su izjavili da nije bio pri potpunom piću, ali su uvažili optuženikovo duševno stanje i izjavili da je zbog napadaja od “otca bio pomućen u pameti i taj čin izveo u uzrujanosti”.

⁷⁹ Glasn herceg 1886;3/31:2-2, sub 31. srpnja 1886.

⁸⁰ Iz zdravstvenog vijeća. Osvit 1901;4/45:3-3,4-1, sub 8. lipnja 1901.

⁸¹ Zdravstvene prilike u gradu. Osvit 1901;4/61:3-2, sub 3. kolovoza 1901.

⁸² Osvit 1901;4/86:3-3, čet 14. studenoga 1901.

⁸³ Osvit 1902;5/52:3/2-3, sub 5. srpnja 1902.

⁸⁴ Osvit 1902;5/6-7:4-3, čet 23. siječnja 1902.

⁸⁵ Osvit 1901;4/19:6/1-3, sri 6. ožujka 1901.

Dr. Curinaldi je bio, s prilogom 35 novčića mjesečno, među 37 članova potpomagača Dobrovoljnog vatrogasnog društva ustrojenog u Mostaru 25. kolovoza 1885., koje je imalo i 29 članova utemeljitelja (forinti 50 za vazda).^{86,87,88} Petogodišnjicu rada Društva obilježili su članovi 20. travnja 1890. javnom vježbom na *Rudolf Platzu* (Mejdan) u Mostaru. Prigodom 15. obljetnice Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Mostaru, proslavljene u nedjelju 2. lipnja 1901. javnom vježbom, kolajnom je nagrađen zdravstveni savjetnik dr. Bruno Curinaldi za revno 10-godišnje službovanje.^{89,90}

Potkraj 1886. dr. Curinaldi je među prvima, prinosom od pet forinti, podržao akciju prikupljanja sredstava za gradnju franjevačkog samostana i sjemeništa u Mostaru, a čiji je kamen temeljac posvećen 14. ožujka 1890.^{91,92} Na dobrovoljnoj glazbeno-kazališnoj predstavi 25. ožujka 1888. priložio je dr. Curinaldi 5 forinti za gradnju katoličke crkve u Ljubuškom.⁹³ Na zabavi u časničko-činovničkoj kasini u Mostaru 29. studenoga 1888., prigodom proslave 40. godišnjice vladanja Nj.V. Franje Josipa i 10. godišnjice zaposjedanja Bosne i Hercegovine dr. Curinaldi je priložio pet forinti za dobrotvornu svrhu *Narodnog pjevačkog društva* u Mostaru.⁹⁴ Zemaljski zdravstveni savjetnik dr. Bruno pl. Curinaldi iz Mostara bio je redoviti član Hrvatskog pjevačkoga društva *Trebević* te redoviti član Okružne oblasti Mostar Društva za potpomaganje naučnika i đaka Hrvata katolika za Bosnu i Hercegovinu *Napredak* sa sjedištem u Sarajevu.⁹⁵

Osobitu je skrb i pozornost iskazivao prema ženskom sirotištu u Mostaru. Uprava sirotišta u Mostaru 5. veljače 1901. javno je zahvalila dr. Curinaldiju, zdravstvenom savjetniku, koji od otvaranja sirotišta u Mostaru nadgleda i obilazi zavod "upravo otčinskom brigom".⁹⁶ Uprava sirotišta zahvaljuje vrlo cijenjenoj obitelji Curinaldi koja je ovdašnjem rimokatoličkom ženskom sirotištu u Mostaru darovala 20 kruna da počasti uspomenu blagopokojne gospođice Andree Hartel.⁹⁷ U počast pokojnog

⁸⁶ Glas herceg 1886;3/34:/4-1, sub 21. kolovoza 1886.

⁸⁷ Miletić KD. Mostar susret svjetskih kultura, Mostar 1997. str 141.

⁸⁸ Glas herceg 1886;3/35:/2-1, sub 28. kolovoza 1886.

⁸⁹ Osvit 1901;4/43:/5-2, sub 1. lipnja 1901.

⁹⁰ Osvit 1901;4/44:/1, sri 5. lipnja 1901.

⁹¹ Glas herceg 1886;3/50:/3-2, sub 11. prosinca 1886.

⁹² Glas herceg 1890;7;13:/3-2, sri 26. ožujka 1890.

⁹³ Glas herceg 1888;5/17:/1/2-3, sri 25. travnja 1888.

⁹⁴ Dobrotvorni milodari. Glas herceg 1888;5/47:/3/2-3, sri 12. prosinca 1888.

⁹⁵ Napredak - Hrv nar kalendar za godinu 1908; 2:189,90.

⁹⁶ Osvit 1901;4/11:/7-3, sri 6. veljače 1901

⁹⁷ Osvit 1901;4/65:6-2, sub 17. kolovoza 1901.

Iva Z. Bjelovučića, učenika 7. razreda mostarske velike gimnazije, darovao je u listopadu 1901. ženskom sirotištu u Mostaru deset kruna.⁹⁸ Uprava sirotišta 28. listopada 1901. zahvalila mu je na daru od K 20, umjesto vijenca na grob pok. Mileve, supruge c. k. natporučnika Maxa Friedingera u Rivi na Gardskom jezeru.⁹⁹ Umjesto vijenca za pokojnog dr. Fojarewicza, dao je dr. Curinaldi deset kruna ženskom sirotištu u Mostaru.¹⁰⁰ Dr. Bruno Curinaldi je bio pretplatnik *Hercegovačkog Bosiljka* koji je u Mostaru 1883. godine počeo izdavati don Franjo Miličević, a koji je, dopuštenjem vlade u Sarajevu od 17. prosinca 1883. izlazio, od početka 1884. svake subote.^{101,102} Dr. Bruno vit. pl. Curinaldi nastavio je primati i *Glas Hercegovca* kojeg je također u Mostaru uređivao F. Miličević od 1884. godine.¹⁰³

Stranice mostarskih novina bilježe društveni status kakav je dr. Curinaldi uživao. Nj. V. C. i K. Franjo Josip odlikovao ga je početkom 1884. godine viteštvom.¹⁰⁴ Visoko c. kr. Zajedničko ministarstvo imenovalo je početkom 1887. dr. B. Curinaldija okružnim liječnikom VIII. razreda i ostavilo ga na dosadašnjem mjestu službe.¹⁰⁵ Kad je, nakon 16 mjeseci rada, otputovao 9. siječnja 1889. okružni predstojnik Hinko Müller iz Mostara preko Sarajeva u Beč, na gradskom kolodvoru su ga, među ostalima, ispratili biskup Paško Buconjić, O. Lujo Radoš, državnik franjevačke redodržave, dok ga je don F. Miličević pratio s još četiri katolika do Ostrošca, a kotarski predstojnik Miroslav Foglar i okružni liječnik Curinaldi do Konjica.^{106,107}

U travnju 1889. Gradsko poglavarstvo u Mostaru imenovalo je veleuč. gosp. dr. Bruna Curinaldija počasnim građaninom Mostara.¹⁰⁸ Obilježeno je tako desetljeće njegova života i rada u Mostaru. "Radujemo se jer ga je i zaslužio jer je Curinaldi našem građanstvu dosta ljubavi učinio, a naosob siromašnom stanovništvu, besplatno njegujući u raznim bolnicama i potrebite liekarije plaćajući im." Povelja o plemstvu dodijeljena je dr. Brunu

⁹⁸ Osvit 1901;4/80/:6-3, pet 11. listopada 1901.

⁹⁹ Osvit 1901;4/85/:10/2-3, čet 7. studenoga 1901.

¹⁰⁰ Osvit 4/87/:2-3, sri 20. studenoga 1901; 4/87/:8-3, sri 20. studenoga 1901.

¹⁰¹ Herceg bosilj 1884;2/1/:3-1, sub 5. siječnja 1884.

¹⁰² Herceg bosilj 1884;2/9/:4-1, sub 8. ožujka 1884.

¹⁰³ Glas herceg 1886;3/1/:3-3, sub 2. siječnja 1886.

¹⁰⁴ Herceg bosilj 1884;10-Prilog/:1-1, sub 15. ožujka 1884.

¹⁰⁵ Glas herceg 1887;4/6/:3-1, sub 12. veljače 1887.

¹⁰⁶ Glas herceg 1889;6/2/:1/1-2, sri 9. siječnja 1889.

¹⁰⁷ Glas herceg 1889;6/3/:3-2, sri 16. siječnja 1889.

¹⁰⁸ Počasno građanstvo. Glas herceg 1889;6/16/:3-2, sri 24. travnja 1889.

državnom liječniku, te dr. Alojzu, sudskom savjetniku u Mostaru, 10. veljače 1893. Dr. Bruno Curinaldi je u četvrtak 30. ožujka 1899. navršio 20 godina službe u Mostaru.¹⁰⁹ Odlukom Nj. V. Franje Josipa od 25. prosinca 1899., unaprijeđen je u sanitetskog savjetnika VII. dnevnog razreda, a početkom 1901 odlukom Zajedničkog ministarstva postao je sanitetski savjetnik VI. razreda.^{110,111,112,113,114} Od 1900. bio je dr. B. Curinaldi, zdravstveni savjetnik u Mostaru, član Zemaljskog zdravstvenog savjeta kojemu je predsjedao prim. dr. Otto Weiss (1857.–1900.).

Sredinom siječnja 1901. u Mostaru je nekoliko dana, u gostima kod dr. Curinaldija, boravio pl. Sauerwald, administrativni direktor u miru i nekadašnji kotarski predstojnik u Mostaru.¹¹⁵

Iz Mostara je 19. veljače 1881. javnu zahvalu okružnom liječniku dr. Brunu Curinaldiju obznanio Nažečić Abdulah Sindki iz turske topčinske Carigradske škole. “Teško od davna bolestan, poslie liečenja videći da svaki dan postaje to gore moje stanje i gotovo izgubivši svu nadu o poboljšanju imadoh sreću Vas upoznati te samo Vašoj vještini kao i srčanom i naprešnom liečenju i dobrotivoj ustrpljivosti Vašoj moram danas zahvaliti ako sam, ne nadajući se, ozdravio. Sada kad se nahodim u potpunom zdravlju, morajući ostaviti obvu zemlju, ugodna mi je ovim zamoliti Vas, izvrstni gospodine liečniče da izvolite primiti izraze moje harnosti, uvjeravajući Vas da gdje god budem spominjat ću Vaše vrline, dično ime s osobitim počitanjem i viekovitom harnosti”.¹¹⁶ I don Frano Miličević je obznanio u Mostaru 12. svibnja 1887. godine svoju zahvalu dr. Grodeckom, općinskom liječniku, te dr. B. Curinaldiju, okružnome liječniku, i dr. Petru Rizzi, gradskom liječniku, na brizi prigodom njegove “petomjesečne teške reumatske bolesti koja ga je bila do skrajnosti dovela”.¹¹⁷ Budući da je bolestan ležao više od 40 dana, nije navrijeme izašao niti broj s nadnevkom 29. siječnja 1887., već je kasnio.¹¹⁸ Mehmed Gjikić je u Mostaru 25. ožujka 1890. javno zahvalio dr. Brunu Curinaldiju na prijateljskom zauzimanju za vrijeme desetogodišnjeg liečenja njegova oca Salih-age Gjikića, tijekom

¹⁰⁹ Osvit 1899;2/26:4-2, sri 29. ožujka 1899.

¹¹⁰ Osvit 1900;3/4:7/3-4, sub 13. siječnja 1900.

¹¹¹ Liječ vjesn 1900;22/2:64.

¹¹² Osvit 1901;4/10:7-2, sub 2. veljače 1901.

¹¹³ Liječ vjesn 1901;23/2:73.

¹¹⁴ Obzor 1901;42/38:2-4, pet 15. veljače 1901.

¹¹⁵ Osvit 1901;4/8:3-3, sub 26. siječnja 1901.

¹¹⁶ Narodni list 1881;20/16:4-2, sub 26. veljače 1881.

¹¹⁷ Glas herceg 1887;4/19:1/2-3, sub 14. svibnja 1887.

¹¹⁸ Glas herceg 1887;4/5:1-1, sub 5. veljače 1887.

kojeg razdoblja je “vriedan liečnik trudio se vazda i svakim danom i noću na poziv dolazio”.¹¹⁹ U prigodi smrti Želimira Šešelja u Mostaru obznani su Marko i Delfa, roditelji, te Vuk i Sima, djed i baka, 5. kolovoza 1886. “osobitim pak načinom ostajemo harni okružnom liečniku dr Bruni Curinaldi koji vrućom željom nastojaše otet ga neumoljivoj smrti”.¹²⁰ Obitelj pokojne Ruže Markić, učenice V. razreda više djevojačke škole u Mostaru, sestrične hrvatskog pjesnika Ivana A. Miličevića, koja je umrla 28. studenoga 1898. u 15. godini života, zahvalila je dr. B. pl. Curinaldiju, dr. Nikoli Gržetiću c. kr. nadliečniku, i dr. D. Goldfarbu koji su je pokušali spasiti.^{121,122}

No liječničko djelovanje dr. Curinaldija nije se ograničilo samo na Mostar. Bio je konzultiran tijekom duge i teške bolesti Tere Ferri rođene Iveta, prve supruge dr. Ante Ferrija (Trpanj, 1864. – Split, 1948.), općinskog liječnika u Stonu, koju su liječili dr. Roko Mišetić (1845.–1908.) i dr. Marcel Wendzilovicz, a koja je umrla u Stonu 6. siječnja 1890., s tek navršenih 26 godina i jedva 3 puna mjeseca nakon što je rodila sina Stjepana. Julka Bulić u Herceg-Novom poslala je iz Kotora 1. siječnja 1902. javnu zahvalu veleučenom dr. Curinaldiju.¹²³ U prigodi smrti Andrije Mrčića u Čapljini, obitelj je 24. siječnja 1902. zahvalila dr. Curinaldiju, zdravstvenom savjetniku u Mostaru te dr. Petzu u Metkoviću.¹²⁴ Među putnicima koji su stigli u Hotel *Imperijal* u Dubrovniku u drugoj polovini ožujka 1902. godine bio je i dr. B. Curinaldi, zdravstveni savjetnik u Mostaru.¹²⁵

SARAJEVO

Višekratno je iza 1890. dr. Bruno Curinaldi otklanjao, zbog svoje veza-nosti s pučanstvom Mostara i Hercegovine, poziv za preuzimanjem mjesta šefa Pokrajinskog zdravstva u Sarajevu. No 1912. godine imenovan je šefom Zemaljskog saniteta te je premješten u Sarajevo. Pod njegovim predsjedanjem održan je 5. i 6. ožujka 1913. u bolničarskoj školi u zemaljskoj bolnici u Sarajevu ispit iza višemjesečnog trajanja nastave¹²⁶. Položilo je 18 kandidata (9 vrlo dobrim, 4 dobrim, 4 dovoljnim, dok je jedna kandidatkinja morala ispit ponoviti radi bolesti). Do tada su, od 1910. godine, održana 4 tečaja i izišlo je svršenih 38 bolničara i bolničarki.

¹¹⁹ Narodni list 1890;29/24/: 3-4, sub 29. ožujka 1890.

¹²⁰ Glas herceg 1866;3/32/:3-3, sub 7. kolovoza 1886.

¹²¹ Osvit 1898;1/37/:3-2, sri 30. studenoga 1898.

¹²² Osvit 1898;1/40/:8-1, sub 7. prosinca 1898.

¹²³ Osvit 1902;5/2,3/:7/1-2, sub 11. siječnja 1902.

¹²⁴ Osvit 1902;5/8,9/:9/1-3, čet 30. siječnja 1902.

¹²⁵ Dubrovnik 1902;11/14/:4-2, ned 6. travnja 1902.

¹²⁶ Narod 1913;4/282/:3/1-2, sub 23. ožujka 1913.

Kad je buknuo svjetski rat, u Sarajevu je u kolovozu 1914. utemeljeno Bosansko-hercegovačko društvo za pomoć i dobrovoljnu sanitarnu njegu u ratu i u slučaju opće nevolje u mirno doba.¹²⁷ Pod požrtvovnim i uspješnim vodstvom dr. Curinaldija, to je društvo učinilo tijekom rata mnogo dobra, naročito pomaganjem ranjenika. Značajan doprinos utemeljenju nove institucije s ciljevima Crvenoga križa dao je i Josip pl. Vancaš (Šopron, 1859. – Zagreb, 1932.), arhitekt i tada donaćelnik Sarajeva, član ugledne hrvatske obitelji Vancaš. Njegov otac Antun pl. Vancaš (Požega, 1816. – Zagreb, 1889.) bio je ravnatelj pošta za Hrvatsku i Slavoniju, a stric Aleksa pl. Vancaš (Požega, 1808. – Kostel/Jaska, 1884.) bio je praliječnik Hrvatske i Slavonije (1851.–1860.) i predsjednik Zbora liječnika (1882.–1884.).¹²⁸

Dr. Bruno Curinaldi, dvorski savjetnik i poglavar zdravstva bosansko-hercegovačke zemaljske vlade, odlikovan je početkom 1916. redom željezne krune III. razreda.¹²⁹ Skupa s odjelnim predstojnikom dr. P. Frangešom, bio je dvorski savjetnik dr. pl. Curinaldi predstojnik sanitetskog odjela zemaljske vlade u Sarajevu, na godišnjoj sjednici odbora Akcije za opskrbu ratnih invalida održanoj u svečanoj dvorani zemaljske vlade u Sarajevu 12. listopada 1916. godine pod predsjedanjem njegove preuzvišenosti zamjenika zemaljskog poglavara dr. Karla Unkelhäusera.¹³⁰ Dvorski savjetnik dr. Bruno pl. Curinaldi predsjednik bosansko-hercegovačkog zemaljskog društva za pomoć (CK), odlikovan je počasnim znakom i razreda Crvenog Križa s ratnom dekoracijom.¹³¹ Među odlikovanimima u bosansko-hercegovačkoj službi bio je dvorski savjetnik dr. Bruno pl. Curinaldi koji je odlikovan ratnim krstom za građanske zasluge drugog razreda.¹³²

Dr. Curinaldi je raspad Austro-Ugarske Monarhije i završetak rata dočekao na mjestu šefa Zdravstvenog odsjeka u Sarajevu. U novoj državi bio je umirovljen, a na njegovo je mjesto u novoj pokrajinskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu, imenovanoj 1. studenoga 1918., došao nakratko dr. Uroš Krulj, nakon čijeg je odlaska za ministra zdravstva u Beograd, funkciju šefa Zdravstvenog odsjeka u Sarajevu preuzeo dr. Emil Prašek

¹²⁷ Hrv crven križ 1944;2/8-9:98.

¹²⁸ Vučak I. Aleksa pl. Vancaš, vrhovni liječnik Hrvatske i Slavonije. Liječ novine 2007;7/64:75-7, studeni 2007.

¹²⁹ Liječ vjesn 1916;38/2:50.

¹³⁰ Akcija za opskrbu ratnih invalida u Bosni i Hercegovini. Beogradske novine/Sarajevo/1916;2/253:2/4-5, sri 25.10.1916.

¹³¹ Odlikovanja. Liječ vjesn 1916;37/3:98;317.

¹³² Odlikovanja. Liječ vjesn 1917;39/5:222.

(1884.–1934.).¹³³ Tako je dr. Curinaldi ostao zapamćen kao posljednji ministar zdravstva Bosne i Hercegovine iz austrougarskog razdoblja. Ostao je živjeti u Sarajevu te nastavio raditi kao privatni liječnik. Učlanjen je bio u Lekarsku komoru za Bosnu i Hercegovinu, Dalmaciju i Crnu Goru sa sjedištem u Sarajevu, utemeljenu 1923., i redovito plaćao članarinu.¹³⁴ U godini 1925. bio je, pod brojem 145, među 290 članova Društva ljekara za Bosnu i Hercegovinu.¹³⁵ Poklonivši 16 svezaka časopisa *Die Deutsche Klinik* obogatio je knjižnicu Komore, prema izvještaju dr. Zimonjića, tajnika Lekarske komore drinske banovine na izbornoj skupštini 25. ožujka 1934.¹³⁶

Sv. Otac imenovao je 1925. dr. B. Curinaldija, na prijedlog nadbiskupa dr. Ivana Šarića, komendatorom reda sv. Silvestra Pape.¹³⁷ Dr. Bruno Curinaldi, šef zdravstva u mirovini, bio je u počasnom odboru Euharistijskog kongresa održanog u lipnju 1932. u Sarajevu.¹³⁸ U novinama je 1935. godine zabilježeno 80 godina života dr. Bruna Curinaldi.^{133,139,140}

Opisano je kako vremesni starac obilazi sirotinjske dijelove Sarajeva, liječi uglavnom bez naplate, a često svojim siromašnim pacijentima osigurava i lijekove. Jedan suučenic Marina Curinaldija iz gimnazijskih dana sjetio se svojih posjeta kući dr. Curinaldija “na obali bistre zelene Neretve”, u kojoj je prvi put slušao glazbu Bethovena, Mozarta, Verdija, Schuberta. Sjetio se svoga uživanja u bogatoj knjižnici dr. Curinaldija i njegova zanimanja za narodnu književnost. Dr. Curinaldi je prijatelju svoga sina poklonio violinu i poslije ga tijekom četiri godine studija redovito novčano potpomagao.

U zagrebačkim novinama *Nova Hrvatska* objavljen je članak pod naslovom *Kako se živilo u starom Mostaru*, napisan u Mostaru 27. prosinca 1941., u kojem se spominje dr. Curinaldi “liječnik koji je bio poznat u cijelom

¹³³ Prašek-Calczyńska B. Memoari jedne liječnice. Zagreb: Durieux, 1997, str.68.

¹³⁴ Glasnik Lekar komore za Bosnu, Hercegovinu, Dalmaciju i Crnu Goru 1926;2/4-srpanj/:24-6.

¹³⁵ Popis članova Društva ljekara za Bosnu i Hercegovinu za 1925. godinu. Liječ vjesnik 1926;48/2-prilog Stal vijesti/:XXIII.

¹³⁶ Glasnik Lekar komore Drinske banovine 1934;8/1-5/:17.

¹³⁷ Č.Č. Božji čovjek (Uz 80-godišnjicu života dr B Curinaldi). Kat tjednik 1935;11/14/ /3/:2/1-4, 3/1-2.

¹³⁸ Kat List 1932;83/21/:258-9, 26. svibnja 1932.

¹³⁹ Pajtoni J. Dr. Bruno Curinaldi – povodom 80-tog imendana. Jug list 1935;18/235/:7-1, ned 6. listopada 1935.

¹⁴⁰ Miron M. Sirotinjska majka – povodom 80.tog rođendana dr. Brune Curinaldi. Jug list 1935;18/239/:6-1, pet 11. listopada 1935.

kraju kao dobar liječnik... on je liečio skoro besplatno".¹⁴¹ Taj je članak citiran u izvještaju o domaćoj medikohistoričkoj literaturi na sjednici Hrvatskog društva za povijest medicine u Zagrebu 25. veljače 1942.¹⁴²

U dubokoj starosti, u 91. godini, dr. Bruno Curinaldi umro je 22. svibnja 1944. u Sarajevu. Smrt utemeljitelja bosansko-hercegovačkog društva Crveni križ zabilježena je na stranicama *Hrvatskog Crvenoga križa* u Zagrebu.¹⁷ U Fondu Državnog arhiva/Arhiva Federacije Bosne i Hercegovine u Sarajevu pod brojem 199 čuva se dokument o imenovanju sanitarnog inspektora dr. Bruna von Curinaldija za vladinog savjetnika 1912.godine.¹⁴³

SAŽETAK

Dr. Curinaldi u svojoj humanoj osobi bio je sretna kombinacija talijanskog podrijetla, austrougarske edukacije, života u hrvatskom okružju, susreta katoličanstva i muslimanstva – jednom riječi – prava slika multikulturalnosti intelektualca (europskog). Prateći njegovih devedeset godina života i 66 godina liječničke karijere raspoređenih na XIX. i XX. stoljeće te na gradove Zadar, Mostar i Sarajevo dobivamo uvid ne samo u njegov osobni razvitak, dvojbe i napredovanje, nego i u društvena kretanja toga burnoga razdoblja. Medicina njegova doba veoma se razlikovala od moderne medicine današnjice, no on je svojim životom poslao poruku: uz najvažniju sastavnicu te profesije i poziva – nastojati uvijek pomoći bolesnome i nemoćnome – liječnik ne smije nikad zaboraviti svoju zadaću poučavanja i organiziranja u zajednici.

Ključne riječi: povijest medicine, XIX. stoljeće, XX. stoljeće, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Austro-Ugarska Monarhija, Zadar, Mostar, Sarajevo

¹⁴¹ S. Kako se živilo u starom Mostaru. Nova Hrvatska 1941;1/237/:14/1-3, ned 28. prosinca 1941.

¹⁴² Liječ vjesn 1942;64/4/:138.

¹⁴³ Mašić I. Korijeni medicine i zdravstva u Bosni i Hercegovini, Avicena, Sarajevo 2004, str. 41. www.avicenapublisher.org/doc/books/opus.pdf. Posjet 5. rujna 2009.